

KUNSKAPSREGION STOCKHOLM

Att tillgodose behovet av högutbildad arbetskraft

Så blir vi Europas mest
attraktiva storstadsregion

HANDLINGSPROGRAM

Handlingsprogram Kunskapsregion Stockholm

Att tillgodose behovet av högutbildad arbetskraft

Tillväxt, miljö och regionplanering, TMR, ansvarar för regionplanering och regionala utvecklingsfrågor i Stockholms län. TMR arbetar på uppdrag av landstingsstyrelsen och tillhör Stockholms läns landsting (SLL). Vi bidrar till Stockholmsregionens utveckling genom en utvecklingsplanering som grundas på kvalificerat underlag och analys. Genom samverkan och kommunikation bidrar vi till att regionens aktörer når en gemensam syn på regionens utveckling. Vi ger förutsättningar och tar initiativ för att visioner, mål, strategier och åtaganden i den Regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen (RUF5) ska bli verklighet.

Vi bevakar systematiskt utvecklingen i regionen och omvärlden. I TMR:s rapportserie presenteras kunskapsunderlag, analyser, scenarion, kartläggningar, utvärderingar, statistik och rekommendationer för regionens utveckling. De flesta rapporter är framtagna av forskare, utredare, analytiker och konsulter på uppdrag av TMR. På www.tmr.sll.se/publikationer finns möjligheter att ladda hem digitala versioner, beställa eller prenumerera på våra rapporter.

Citera gärna innehållet i rapporten men uppge alltid källan. Även kopiering av sidor i rapporten är tillåtet förutsatt att källan anges och att spridning inte sker i kommersiellt syfte. Återgivning av bilder, foto, figurer och tabeller (digitalt eller analogt) är inte tillåtet utan särskilt medgivande.

TMR är i likhet med Stockholms läns landstings samtliga förvaltningar miljöcertifierade enligt ISO 14001 och jobbar med ständiga förbättringar i ett särskilt Miljöprogram, femte steget. SLL:s upphandlade konsulter möter särskilt ställda miljökrav. Denna trycksak är tryckt enligt SLL:s miljökrav.

Tillväxt, miljö och regionplanering

Box 4414, 102 69 Stockholm

Besök Västgötagatan 2

Tfn 08-737 25 00, Fax 08-737 25 66

tmr@sll.se www.tmr.sll.se

Omslagsfoto Tymon H. Pigon/whiteboxstudios.se

Grafisk form och produktion Autotech Teknikinformation i Stockholm AB

Tryck Tryckeri, ort 2012

LS 1103-0514

ISSN 1654-885x

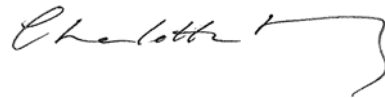
ISBN 978-91-85795-51-2

Förord

Det går bra för Stockholmsregionen men vi har fortfarande en hel del arbete kvar att göra för att nå visionen om *Europas mest attraktiva storstadsregion*. En viktig del i det pusslet handlar om att regionen ska ha en god tillgång till högutbildad arbetskraft och ett brett utbud av högkvalitativa utbildningar och forskningsmiljöer. Vi måste vara tillräckligt attraktiva för att kunna attrahera arbetskraft där efterfrågan är stor men också kunna samverka för att hitta strukturella lösningar där sådana behövs. Idag finns en matchningsproblematik mellan utbud och efterfrågan av högutbildad arbetskraft. Vidare finns en brist på studentbostäder som gör att studenter riskerar att välja bort Stockholmsregionen trots högklassiga utbildningar och forskningsmiljöer.

Landstingsstyrelsens tillväxt- och regionplaneringsutskott beslutade vid sitt möte i mars 2012 att godkänna detta handlingsprogram. Lösningarna är många och kräver både samverkan och att alla aktörer tar sitt ansvar för att vi ska nå de målbilder som lagts fast i handlingsprogrammet. Låt oss fortsätta bygga kunskapsregionen tillsammans!

Stockholm i maj 2012

Charlotte Broberg

Ordförande Tillväxt- och regionplaneringsutskottet

Innehåll

Förord 3

1. Utmaningar och handlingsprogrammets funktion 7

- 1.1 En högskola i förändring 8
- 1.2 Från elituniversitet till massuniversitet 8
- 1.3 Bolognaprocessen – ett samarbete om högre utbildning 8
- 1.4 Studenterna i Stockholmsregionen 9
 - Könsbundna studieval 9
 - Internationella studenter 10
- 1.5 Handlingsprogrammet Kunskapsregion Stockholm 10

2. Ett dynamiskt utbud av högutbildad arbetskraft 13

- 2.1 Planeringen av högskoleutbildningar 14
- 2.2 Högskoleverkets planeringsunderlag till lärosätena 14
- 2.3 Överensstämmer utbud och efterfrågan? 15
- 2.4 Målbild och åtgärder 15

3. Det studiesociala perspektivet – bostäder för studenter 19

- 3.1 Nuläge och framtida behov av bostäder i Stockholms län 19
- 3.2 Studenterna på hyres- och bostadsrättsmarknaden 20
- 3.3 Efterfrågan och utbudet på bostadsmarknaden 2010 – ett räkneexempel 21
- 3.4 Hur många studentbostäder ska Stockholmsregionen ha? 21
- 3.5 Skillnaden mellan Stockholm och den internationella studentbostadsmarknaden 22
- 3.6 Hur bor studenterna i Norden och Europa? 22
- 3.7 Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär 23
 - Så bor studenterna under studietiden 23
 - Svenska och internationella studenter har olika boendepreferenser 24
 - Åldern har betydelse 25
 - Skillnader mellan kvinnor och män 25
 - Viktiga lägesfaktorer vid val av bostad 25
 - Stockholms innerstad har en stark dragningskraft 26
- 3.8 Hinder för ett ökat byggande av studentbostäder 26
 - Bristande ekonomiska incitament och höga produktionskostnader 26
 - Ett delat ansvar 28
 - Lagar och regler försvårar och fördyrar byggprojekt 28
 - Inlåsningar på studentbostadsmarknaden 28
 - Lärosätenas begränsade möjligheter att agera 28
- 3.9 Målbild och åtgärder 29
 - Målbild för handlingsområdet Studiesocialt perspektiv 29

4. Handlingsprogrammets tidsperspektiv och uppföljning 31

Källförteckning 33

1. Utmaningar och handlingsprogrammets funktion

Stockholmsregionens utveckling är beroende av dess högskolor och de människor som utbildas där. Regionens ekonomi är präglad av kunskapsintensiva verksamheter och den pågående strukturomvandlingen gör detta allt mer påtagligt. En hög utbildningsnivå hos befolkningen och en god tillgång till högre utbildning har historiskt sett haft en stor betydelse för tillväxten i regionen och att säkra regionens kompetensförsörjning måste vara en ständigt pågående process. Prognoser och framtidsanalyser pekar på att Stockholmsregionen kan komma att stå inför ett stort underskott av högutbildad arbetskraft under de närmaste decennierna.

RUFS 2010 är en regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen. I RUFS 2010 finns sex strategier som ger vägledning för hur regionens utmaningar ska hanteras för att visionen - att bli Europas mest attraktiva storstadsregion - ska kunna uppnås. Enligt alternativ "hög" i RUFS 2010 behöver regionens antal högutbildade¹ öka från dagens 300 000 till 570 000 år 2030. Trots att ett antal av dagens högutbildade då alltjämt kommer att finnas kvar i arbetskraften och trots att högskolorna i regionen fortsätter att utbilda studenter och forskare och att andra högutbildade flyttar in till Stockholms län kan en betydande brist på högutbildade kvarstå. Om prognoserna blir verklighet kommer stora problem att uppstå för såväl näringsliv som offentliga verksamheter. Stockholmsregionens framtida konkurrenskraft och tillväxtförmåga, och därmed hela den svenska ekonomin, är i hög grad beroende av att det finns en god tillgång på högutbildad arbetskraft. En regional kraftsamling kring dessa frågor är därför av stor betydelse.

Problembilden är inte specifik för Stockholmsregionen. Studier av den europeiska arbetsmarknaden ger liknande resultat. I alla yrken, även de med relativt enklare uppgifter, kommer kraven på kompetens, kvalificerad utbildning och livslångt lärande att öka.

Andra rapporter från SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering² (fd Regionplane-kontoret)³ uppmärksammar regioners behov av att attrahera talanger, både inom riket och från andra länder. Få regioner har en sådan bas i den egna befolkningen och sina högskolor att de själva kan producera tillräckligt många högutbildade. Sammantaget kommer med all sannolikhet den internationella konkurrensen om de högutbildade att öka - och därmed även konkurrensen mellan lärosätena - när efterfrågan på kunskap ökar globalt. Men att attrahera är inte tillräckligt - förutsättningarna att behålla de högutbildade måste öka. Möjligheterna på arbetsmarknaden och en god livskvalitet är viktiga komponenter för att den kvalificerade arbetskraften ska vilja stanna.

¹ Med högutbildad avses personer med minst 3 års högskoleutbildning.

² Ny organisation inom SLL från och med den 1 januari 2011. Regionplane-kontoret ingår numera i SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering.

³ Se t.ex. Rapport 2009:9, *Stockholmsregionen som kunskapsregion - Stockholmsregionens behov, studenter- nas efterfrågan och lärosätenas attraktivitet*, Regionplane-kontoret.

1.1 En högskola i förändring

Den svenska högskolan har genomgått stora förändringar under de senaste femtio åren. Samhällets förväntningar och krav på lärosätena har förändrats och den högre utbildningen har byggts ut. Sverker Sörlin och Gunnar Törnqvist ger i sin bok *Kunskap för välstånd* en historisk beskrivning av de idéer som formade de svenska universiteten under deras framväxt på 1800-talet då universiteten hade som sin främsta uppgift att utbilda en ämbetsmannaelit som tog ansvar och styrde samhället. Enligt Sörlin och Törnqvist har traditionen levt kvar att högskolans främsta uppgift är att förse den offentliga sektorn med kvalificerade tjänstemän.

Också i 1977 års riksdagsbeslut om högskola och forskning underströks högskolans roll som leverantör till en snabbt växande offentlig sektor medan samarbetet med näringslivet begränsades till en skyldighet att informera om forskning. Det finns dock skillnader mellan lärosätena där de tekniska högskolorna, jämfört med universiteten, har haft starkare band till näringslivet bland annat genom tillämpad forskning. I takt med att näringslivets behov av högutbildade medarbetare ökade, återkom under 1980-talet frågan om högskolans roll. Behovet av samverkan mellan högskola, näringsliv och samhälle kom att på allvar lyftas fram för att på 1990-talet få ett genomslag i den politiska debatten och leda till att flera reformer och förändringar genomfördes.

1.2 Från elituniversitet till massuniversitet

De svenska universiteten har under 1990-talet gått från att vara elituniversitet till att bli massuniversitet. Rekryteringen har breddats. Fram till 1930- och 1940-talen utbildades mindre än en procent av en årskull vid ett universitet mot 40 procent i slutet av 1990-talet.⁴ I Stockholms län 2010 var övergångarna från gymnasiet till högre utbildning inom 3 år 44,9 procent.⁵ Det finns idag många fler utländska studenter i den svenska högskolan. De studenter som idag utbildas vid våra högskolor går inte heller i första hand till jobb i den offentliga sektorn. Jobben finns i såväl offentlig som privat sektor men kan även innebära egenföretagande. En utbildning vid högskola är i sig ingen garanti för ett jobb, men ökar sannolikheten att hitta ett.

1.3 Bolognaprocessen – ett samarbete om högre utbildning

Bolognaprocessen är ett samarbete om högre utbildning mellan 47 europeiska länder. Processen har tre övergripande mål som syftar till att främja rörlighet, anställningsbarhet⁶ och öka Europas konkurrenskraft/ attraktionskraft som utbildningskontinent. Sverige har sedan 1990-talet deltagit i processen och införde den 1 juli 2007 en ny utbildnings- och examensstruktur i den högre utbildningen. Högskoleutbildningarna har nu tre nivåer: grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. En ny examen – en tvåårig masterexamen – finns således numera bland de svenska examina.

⁴ Sverker Sörlin, Gunnar Törnqvist (2000) *Kunskap för välstånd, universiteten och omvandlingen av Sverige*. SNS förlag, Stockholm.

⁵ Sveriges kommuner och landsting (2010), *Öppna jämförelser för gymnasieskolan*.

⁶ Anställningsbarhet är en svensk översättning av det i Bolognaprocessen använda begreppet "employability".

Bolognaprocessen har lett till en ökad rörlighet bland studenterna. I Sverige märks det framför allt på de nya masterutbildningarna som har lockat ett stort antal internationella studenter. Läsåret 2009/10 var 25 procent av nybörjarstudenterna internationella studenter och på mastersprogrammen kommer nästan hälften av de studerande från andra länder.

Det finns ingen entydig och allmänt accepterad definition av begreppet anställningsbarhet. I Bolognaprocessens termer handlar det inte bara om att en student får ett första meningsfullt arbete utan även möjlighet att upprätthålla sin kompetens under ett helt arbetsliv. Anställningsbarhet kan gälla både anställda och egenföretagare. Betydelsen av att vara anställningsbar har uppmärksammats allt mer av både det omgivande samhället och av lärosätena. Riksrevisionen granskade regeringens och berörda myndigheters insatser under 2009 för att främja studenternas anställningsbarhet. Granskningen ledde till flera slutsatser, bland annat att studenternas arbetslivsanknytning inte säkerställs, att studenterna inte får tillräckligt med information om arbetsmarknaden och att Högskoleverket inte granskar anställningsbarheten i sina kvalitetsutvärderingar.⁷

1.4 Studenterna i Stockholmsregionen

Under 2000-talet har högskolan expanderat kraftigt. Under hela 1980-talet var antalet högskoleplatser oförändrat. Under 1990-talet och början av 2000-talet byggdes den högre utbildningen ut kraftigt - i princip dubblerades antalet studenter - och nådde en topp 2004. I Stockholms län fanns det höstterminen 2000 cirka 58 000 studenter registrerade. Fyra år senare, höstterminen 2004, var antalet studenter cirka 72 000. Därefter minskade antalet för att åter öka under de senaste åren. Höstterminen 2010 var cirka 75 000 studenter registrerade vid ett lärosäte i Stockholms län.⁸ Av dessa var 47 procent under 24 år. Cirka en fjärdedel av studenterna i Stockholms län studerar idag på avancerad eller forskarnivå.

2009 var antalet nya studenter i regionen cirka 19 500 och av dessa hade 14 000 aldrig tidigare studerat på en högskola. Andra har läst vid flera lärosäten. Nästan 9000 hade rekryterats utomregionalt och torde vara i behov av en bostad. Skillnaderna är stora vid en jämförelse av rekryteringen till länets lärosäten. Södertörns högskola har den högsta andelen rekrytering av både regionala studenter och av högskolenybörjare - cirka 75 procent rekryteras regionalt och är högskolenybörjare utan tidigare erfarenhet av högskolestudier. Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) rekryterar flest studenter utanför Stockholms län - nästan 60 procent kommer ifrån övriga riket eller är utländska studenter.

Könsbundna studieval

Sedan 1971 har andelen kvinnor som läser på högskolan varit större än andelen män. Andelen kvinnor ökade fram till slutet av 1990-talet och har därefter legat stabilt på cirka 60 procent. Kvinnorna och männen har fortsatt att göra traditionella utbildningsval. Nära hälften av alla kvinnliga studenter - alltså cirka 30 procent av alla studenter - studerar på en utbildning där kvinnor utgör mer än 60 procent. Cirka 14 procent av alla registrerade studenter i regionen finns på utbildningar där män utgör mer än 60 procent.⁹ Utbyggnaden av den högre utbildningen i Stock-

⁷ RiR 2009:28 *Studenternas anställningsbarhet – regeringen och högskolans insatser*, Riksrevisionen.

⁸ www.hsv.se.

⁹ Rapport 6:2010, *Män och kvinnor i arbete och högre utbildning*, Regionplanekontoret.

holmsregionen och särskilt de senaste 10 årens utveckling har haft en cementerande effekt på de traditionellt könsbundna valen till högre utbildning.¹⁰ Det beror i huvudsak på att fler kvinnor har börjat studera och att de i stor utsträckning väljer redan kvinnodominerande utbildningar, vilket förstärker redan existerande mönster.

Arbetsmarknaden i Stockholmsregionen präglas fortfarande av en tydlig uppdelning mellan kvinnor och män vad gäller yrke och sektor. Segregeringen på arbetsmarknaden är dock mindre i Stockholms län än i övriga riket (68 procent mot 85 procent). Det borde finnas större incitament för individen att välja mindre traditionellt könsbundna utbildningsvägar när arbetsmarknaden utvecklas till att bli mindre segregerad. I en framtid, då det kan komma att råda brist på högutbildad arbetskraft, får könssegregeringen inom den högre utbildningen och på arbetsmarknaden konsekvenser i form av kostnader som främst är kopplade till bristande matchning mellan utbud och efterfrågan vid rekrytering

Internationella studenter

Under 2000-talet har antalet inresande studenter till Sverige nästan tredubblats. De internationella studenterna var läsåret 2001/02 cirka 14 000 och hade läsåret 2009/10 ökat till cirka 41 000. I Stockholms län har de internationella studenterna ökat från cirka 3250 studenter läsåret 2001/02 till cirka 9000 studenter läsåret 2009/10. Knappt en fjärdedel av alla internationella studenter finns alltså i Stockholmsregionen. De utomeuropeiska studenterna utgör en allt större andel av de internationella studenterna.

De utländska studenterna studerar främst på masterprogrammen. Av lärosätena i Stockholm har KTH och Stockholms universitet flest internationella studenter. Procentuellt har antalet internationella studenter ökat mer än de svenska. År 2011 emellertid infördes en avgift på högre studier för utomeuropeiska studenter, vilket har lett till en kraftig minskning av sökande från dessa länder.

Relativt få, endast ett par procent, väljer att stanna och arbeta här efter sin utbildning. Arbetsgivarna i Stockholmsregionen måste bli bättre på att identifiera, rekrytera och behålla de utländska studenter som utbildats på våra lärosäten.

1.5 Handlingsprogrammet Kunskapsregion Stockholm

Som en del av genomförandet av RUFSS 2010 har handlingsprogram initierats. Ett handlingsprogram ska ha en tydlig koppling till ett åtagande till utvecklingsplanen. Handlingsprogrammet *Kunskapsregion Stockholm – försörjning av högutbildad arbetskraft* är kopplat till åtagandet *Bygg ut och effektivisera den högre utbildningen*. Det övergripande syftet med handlingsprogrammet är att förbättra förutsättningarna för att regionen ska ha tillgång till högutbildad arbetskraft i framtiden. Handlingsprogrammet ska bidra till att minska bristen på högutbildade och göra att regionen bättre tar tillvara de kompetenser som de högutbildade bär med sig.

Under 2010 inleddes arbetet med att konkretisera hur åtagandet skulle kunna genomföras och hur regionens aktörer gemensamt ska arbeta för att förbättra förutsättningarna att tillgodose behovet av högutbildad arbetskraft. Ett första steg

¹⁰ Ibid.

var att identifiera handlingsområden inom vilka regionens aktörer kan tillföra handlingskraft och vidta åtgärder.

De fem handlingsområdena var:

1. Ökad examination/Ett dynamiskt utbud¹¹
2. Studiesociala förhållanden
3. Grundläggande utbildningsnivåer
4. Ökat inflöde av högutbildade
5. Validering av utländsk utbildning

Dävarande Regionplanenämnden beslutade den 24 mars 2010 att prioritera arbetet med handlingsområde 1 och 2: ökad examination/ett dynamiskt utbud och studiesociala förhållanden. Det är viktigt att påpeka att samverkan kring utbildnings- och kompetensfrågor redan idag sker på olika nivåer i form av olika projekt - både internt inom högskolan och i externa samarbeten med samhällets andra aktörer - och inom de övriga handlingsområdena bedömdes att regionala eller nationella initiativ redan tillfört handlingskraft. Under hösten 2010 gick arbetet vidare och två arbetsgrupper tillsattes. Deras uppdrag var att ta fram förslag till konkreta åtgärder och identifiera aktörer med möjlighet att genomföra åtgärderna.

Arbetsgruppernas förslag utgjorde underlaget till handlingsprogrammet. Förslaget till handlingsprogram skickades efter beslut i Tillväxt- och regionplaneringsutskottet ut på remiss i regionen till ca 130 aktörer. 71 remissinstanser ombads att inkomma med svar, övriga fick förslaget för kännedom. Totalt inkom svar från 44 olika aktörer. Förslaget har därefter bearbetats till denna slutversion.

¹¹ Handlingsområde 1 handlade ursprungligen om att öka antalet examinerade och att bygga ut utbildningskapaciteten. I samtal med berörda aktörer lyftes vikten av att identifiera och stötta åtgärder som leder till ett mer dynamiskt utbud.

2. Ett dynamiskt utbud av hög- utbildad arbetskraft

Det är en uttalad önskan från näringslivet och kommunerna att kunna diskutera frågor av strategisk karaktär samlat med regionens högskolor. Frågeställningarna kan variera över tid men handlar främst om utbildningarnas innehåll och form. Ytterst handlar det om förutsättningarna att hitta kompetens att anställa och därmed bidra till att behålla och utveckla Stockholmsregionens attraktivitet, nationellt och internationellt. Förhoppningen är att man, genom att finna former och strukturer för samverkan och skapa kontaktytor mellan aktörerna, ska utveckla relevanta och attraktiva utbildningar, få ett ökat antal högskoleutbildade och - som slutresultat - en mer attraktiv region för människor, näringsliv och offentlig sektor att leva och verka i.

En fråga, som har återkommit på olika sätt i diskussionerna, är vilket ansvar högskolan har för att utbilda studenter som motsvarar de behov som arbetsmarknaden har. Jämförelser har gjorts med Yrkeshögskolan och dess nära samverkan med arbetsgivarna. Högskolors primära uppgift är inte att ge studenterna arbetslivserfarenhet. Däremot kan högskola och arbetsgivare mötas för att bättre samverka kring utbildningens innehåll och attraktivitet - öka arbetslivsanknytning i utbildningen.

När arbetet med handlingsprogrammet *Kunskapsregion Stockholm* inleddes var utgångspunkten åtagandet i RUFSS 2010 *Bygg ut och effektivisera den högre utbildningen*. I den inledande fasen av arbetet med handlingsprogrammet genomfördes intervjuer med regionens aktörer.¹² Samtalens utgångspunkt var hur ökad genomströmning, högre examinationsfrekvenser samt en utbyggnad av utbildningskapaciteten skulle kunna leda till att regionen kunde öka antalet högutbildade i arbetskraften. Det visade sig att aktörerna hade en samstämmig bild av de framtida behoven av högutbildade i regionen. En hög utbildningsnivå driver på arbetsmarknadens kvalificering, vilket i sin tur bidrar till att öka regionens attraktivitet för studerande och potentiella medarbetare. Dessutom har en höjning av utbildningsnivån ett värde i form av bildning och ökade karriärmöjligheter för den enskilde.

Intervjuerna ledde till att tyngdpunkten i arbetet med handlingsprogrammet försköts från fokus på genomströmning, examinationsfrekvenser och utbildningskapaciteten. Istället lyftes flexibilitet i utbildningsapparaten och innehållet i utbildningarna fram. Åtgärder för att uppnå detta bedömdes som viktigare för att möta regionens behov av högutbildade, utveckla attraktiva och tydligt presenterade utbildningar och därmed locka fler studenter att påbörja högskolestudier. Samlingsnamnet för det fortsatta arbetet blev därför *Ett dynamiskt utbud av högutbildad arbetskraft*.

Det råder en enighet om att det är svårt att spå om behov och efterfrågan. Det viktiga är att stötta högskolorna i arbetet mot en ökad flexibilitet i utbildningsapparaten. Utbildningens innehåll bör i högre utsträckning svara mot svängningarna i

¹² Aktörerna namnges i bilaga 2 *Intervjuer*.

till exempel demografi, studenters och arbetsgivares intressen och konjunkturer. Flexibilitet uppfattas som en mer relevant strategi än strävan efter exakta prognoser. Prognoser utgör ändå ett betydelsefullt underlag i den regionala diskussionen om kompetensförsörjningsbehoven och det är angeläget att kontinuerligt utveckla dessa till stöd för utvecklingsarbetet.

2.1 Planeringen av högskoleutbildningar

Lärosätena har stor autonomi. De är fria att starta utbildningar på eget initiativ under förutsättning att de beviljats examensrätt av staten. Inom en av statsmakterna beslutad resursram tilldelas högskolorna i Sverige medel efter antalet registrerade studenter och deras avklarade kurspoäng (helårsstudenter och helårsprestationer). Det innebär att studenternas utbildningsval har stor betydelse för utbildningarnas dimensionering. Utbildningarna ska planeras utifrån arbetsmarknadens behov och studenternas efterfrågan.

I den nya utbildnings- och examensstruktur som infördes 2007 kan studenter välja mellan ett yrkesexamensprogram, ett generellt program eller fristående kurser. Andelen helårsstudenter på generella program har ökat, en utveckling som fortsätter. Införandet av mastersprogrammen har lett till en ökning av det totala antalet program. De flesta nya masterprogrammen är interdisciplinära. Läsåret 2007/08 gavs det cirka 460 mastersprogram, läsåret 2009/10 nästan 700. I framtiden kommer studenterna med största sannolikhet att välja ett program snarare än att läsa fristående kurser fram till en examen. Vad kommer programmen att innehålla och vems behov styr hur de planeras? Lärosätets, studenternas eller arbetsmarknadens?

Högskoleverket konstaterade i en uppföljning av hur lärosätena använder sig av deras planeringsunderlag att utbildningsplaneringen verkar styras mer av studenternas efterfrågan än arbetsmarknadens behov. I en rapport från dåvarande Myndigheten för nätverk och samarbete för högre utbildning¹³ tog två forskare fram en modell för behovsinventering för den högre utbildningen. Forskarna menar bland annat att om studenterna ska styra utbildningsplaneringen måste de ha en adekvat information, både om utbildningens faktiska innehåll och även om vilket resultat den ger, till exempel hur marknaden värderar utbildningen.

2.2 Högskoleverkets planeringsunderlag till lärosätena

Högskoleverket har sedan 2006 i uppdrag att årligen ta fram underlag för universitetens och högskolornas utbildningsplanering. Det som presenteras är beräkningar av hur den aktuella utbildningsvolymen stämmer överens med en framtida efterfrågan på arbetsmarknaden för ett trettiotal utbildningsgrupper. Beräkningarna görs utifrån ett tidsperspektiv på 3-5 år eller längre, det vill säga när de som börjar studera beräknas komma ut på arbetsmarknaden.

Högskoleverket genomförde under 2010 en utvärdering av hur lärosätena använder sig av planeringsunderlaget.¹⁴ Ungefär hälften av de lärosäten som har be-

¹³ Joakim Falkäng, Johan Fridell, *Modell för behovsinventering*, Rapport 2.2008, Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning (NSHU)

¹⁴ PM, *Utvärdering av lärosätenas användning av Högskoleverkets underlag för utbildningsplanering*, Högskoleverket (2011).

svarat enkäten använder sig av planeringsunderlagen. I Stockholms län har majoriteten av lärosätena - däribland de fyra största - besvarat enkäten. Karolinska Institutet och Södertörns Högskola uppger att de använder planeringsunderlagen medan Stockholms universitet och KTH inte alls gör det. Stockholms universitet uppger i sitt svar att de inte har någon större tilltro till tillförlitligheten i planeringsunderlaget.

Många lärosäten tycks se planeringsunderlagen som ett material som främst är till för att informera blivande studenter om deras utsikter på arbetsmarknaden och inte som ett verktyg för organisationen att styra utbildningsplaneringen. Istället efterfrågas andra planeringsunderlag som rapporter om anställningsbarhet (Stockholms universitet). Göteborgs universitet använder sig av etableringsstudier för att följa sina studenter och anser att detta är viktigare för utbildningsplaneringen än det underlag som Högskoleverket tar fram.

2.3 Överensstämmer utbud och efterfrågan?

Svårigheter att rekrytera personal utgör ett hinder för arbetsmarknadens fortsatta tillväxt. Det handlar om både nyutexaminerad och mer erfaren arbetskraft med vissa förmågor eller specialkompetenser. Arbetskraftsbarometern är en årlig enkätundersökning bland ett urval av arbetsgivare. Arbetskraftsbarometerns syfte är att ge snabb information om arbetsmarknadsläget och utsikterna på arbetsmarknaden på kort sikt, 1-3 år. I den senaste undersökningen (2010) uppgav merparten av de tillfrågade arbetsgivarna att tillgången på nyutexaminerad arbetskraft bedöms som god eller i balans men att det däremot är fortsatt brist på yrkeserfarna arbetssökande.

Svenskt Näringsliv är en av de intresseorganisationer som lyfter fram svårigheterna för företagen att hitta rätt kompetens samtidigt som nyutexaminerade studenter har svårt att hitta ett kvalificerat arbete.¹⁵ Almega, tjänsteföretagens intresseorganisation, efterfrågar utbildningar som är bättre anpassade efter tjänstesamhällets kompetensbehov. Sammantaget menar intresseorganisationerna att det finns en diskrepans mellan utbildningsutbudets innehåll och arbetsmarknadens behov, vilket riskerar att negativt påverka utbildningarnas attraktivitet och näringslivets förmåga. Diskrepansen handlar om att befintliga utbildningar inte i tillräckligt hög grad speglar de kompetenser som efterfrågas eller den näringslivsstruktur som utmärker regionen.

Frågan har rests om en utbildnings innehåll är tydligt kommunicerat. Finns kunskap hos arbetsgivaren om vilka kunskaper och kompetenser en högskoleutbildning ger? Förmår högskolan och studenterna att tydliggöra utbildningens innehåll? Går det att klargöra om det egentligen är utbildningens innehåll eller yrkeserfarenhet som arbetsgivarna efterfrågar? Och slutligen: Hur kan arbetsmarknadens behov, högskolans uppdrag och utbildningarnas innehåll möta varandra i ett kunskapsproducerande tjänstesamhälle?

2.4 Målbild och åtgärder

Nedan presenteras åtgärder för att öka det dynamiska utbudet av högt utbildade. Aktörer som är relevanta för ett genomförande av de föreslagna åtgärderna har identifierats. Fler aktörer kan dock vara berörda direkt eller indirekt i arbetet.

¹⁵ www.hogskolekvalitet.se, Svenskt Näringsliv (2011).

Målbild för handlingsområdet Ett dynamiskt utbud av högutbildad arbetskraft:

Stockholmsregionens högskoleutbildningar har en mycket hög kvalitet och är internationellt konkurrenskraftiga genom en tydlig anknytning till forskning och arbetsliv. De attraherar studenter från hela Sverige och utlandet. Arbetslivsanknytningen är ett utmärkande drag.

De viktigaste åtgärderna för länets aktörer är:

1. Följ den regionala utvecklingen av högskolan och arbetsmarknaden och använd underlagen för att hitta, utveckla och förbättra samverkan mellan lärosäten och arbetsgivarna när det gäller utbildningsplaneringen
2. Bryt traditionellt könsbundna val och ta tillvarata den utländska kompetensen
3. Identifiera och etablera kontaktytor mellan lärosätena och arbetsgivarna
4. Möjliggör en reell arbetslivsanknytning av högskoleutbildningarna
5. Benchmarking/best practise – identifiera och lyft fram goda exempel

1. Följ den regionala utvecklingen av högskolan, arbetsmarknaden och använd underlagen för att utveckla och förbättra samverkan mellan regionens högskolor och arbetsgivare när det gäller utbildningsplaneringen

Utbildningarna ska planeras utifrån arbetsmarknadens behov och studenternas efterfrågan. Det rådande resursfördelningssystemet innebär i praktiken att studentens val i många fall blir mer styrande än arbetsmarknadens behov. I framtiden kommer fler studenter att välja program snarare än fristående kurser. Högskolorna befinner sig i processen med att skapa dessa program. Den nya masterexamen har dessutom gett lärosätena möjligheten att skapa nya utbildningar och det finns anledning att etablera en ökad samverkan kring dessa nya program mellan högskolan och arbetsgivarna.

Gemensam regional kunskap om högskolans utveckling och arbetsmarknadens utbud och efterfrågan av arbetskraft behöver tas fram.

Syftet med statistiken ska vara att ge samtliga aktörer en gemensam och övergripande bild av utvecklingen i länet. All statistik ska vara redovisad på kön.

Skapa regionala bilder över

1. utvecklingen av högskoleutbildade,
2. utbud och efterfrågan på arbetskraft i länet.

Relevanta aktörer: SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering och Länsstyrelsen.

2. Bryt traditionellt könsbundna val och ta tillvara på den utländska kompetensen

Fler kvinnor än män studerar på högskolan och det finns en potential att öka antalet män på högskolan och därmed antalet högutbildade i regionen. Förutom att arbeta med män som en målgrupp behöver högskolorna i sin utbildningsplanering för de nya mastersprogrammen pröva möjligheterna att kombinera olika ämnen och därmed attrahera nya målgrupper till utbildningarna.

Gruppen utländska studenter har ökat i antal och många kommer till Sverige främst för att gå ett mastersprogram. Majoriteten av dem lämnar Sverige efter avslutade studier.

1. Se till och ta ansvar för att såväl utbildningar som anställningar blir mer intressanta att välja för det underrepresenterade könet.
2. Gör det mer attraktivt för utländska studenter att stanna i regionen och bidra med sin kunskap och kulturkompetens.

Relevanta aktörer: lärosäten, kommuner och arbetsgivare inom offentlig och privat sektor.

3. Identifiera och etablera kontaktytor mellan lärosätena och arbetsgivarna

Det är angeläget att regionen skapar kontaktytor där representanter för högskolan och arbetslivet enkelt kan mötas och diskutera gemensamma utmaningar. Många aktörer upplever att det är svårt att komma i kontakt med universitetet, likaså kan det vara svårt för universitets anställda att komma i kontakt med andra aktörer. Det saknas nätverk och tydliga ingångar in i varandras organisationer för att kunna samverka.

1. Arrangera regionala mötesplatser med teman där forskning och utvecklingsprojekt av intresse för aktörerna kan presenteras och informella kontakter och nätverk stimuleras.
2. Arrangera en årlig konferens/workshop där den regionala statistiken presenteras och diskuteras av berörda aktörer.

Relevanta aktörer: Lärosätena, Länsstyrelsen, SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering, Kommunförbundet Stockholms län (KSL), Mälardalsrådet, Stockholms Akademiska Forum (StAF), näringslivets intresseorganisationer.

4. Möjliggör en reell arbetslivsanknytning av högskoleutbildningarna

På många håll finns kunskap, kompetens och insikt om betydelsen av att öka arbetslivsanknytningen i högskoleutbildningarna men en osäkerhet om hur det ska göras. Det är viktigt att sänka trösklarna och underlätta för högskolans personal att samverka med arbetslivet. Strukturella förändringar behövs, som påverkar incitamenten för att samverka, men även konkreta verktyg som visar hur arbetet faktiskt kan genomföras. Parallellt behöver arbetsgivarna möta den efterfrågan som finns på praktikplatser och uppsats-/examensarbeten genom att frigöra resurser för detta.

1. Skapa strukturer såväl inom högskolan som i arbetslivet som möjliggör arbetslivsanknytning.
2. Skapa incitament för högskolans personal att samverka med arbetslivet.
3. Identifiera områden där samverkan mellan utbildning och arbetslivet finns respektive saknas.
4. Identifiera, initiera och genomför gemensamma åtaganden/projekt för att utveckla metoder och konkreta verktyg som visar hur en faktisk arbetslivsanknyt-

ning av högskoleutbildningar kan ske. Projekt som startas ska vara av ett tydligt regionalt intresse och ägas av flera intressenter.

5. Systematisera uppföljningar av alumnstudenter och arbetsgivare för att få bättre återkoppling på hur utbildningen uppfattas och värderas av dem.
6. Undersök intresset för regionala uppföljningar av alumnstudenter.
7. Skapa konkreta anknytningar till arbetslivet genom t.ex. praktik, ex-jobb, mentorskap, uppsatsarbete och gästföreläsare.
8. Marknadsför utbildningarna mot arbetsgivarna och samhället.
 - a. Tydliggör på lärosätets hemsida var i organisationen och till vem arbetsgivare kan använda sig om de vill samverka.
 - b. Samla och kommunicera informationen om utbildningens innehåll (ämnesspecifika och generiska kunskaper) så att arbetsgivare förstår nyttan av en akademisk utbildning och studenternas kompetens.
9. Ge studenterna reella möjligheter att skriva ett uppsats-/examensarbete för en arbetsgivare.
 - a. Högskolan måste tydliggöra och definiera de krav som ställs på studenter som vill skriva sin uppsats eller examensarbete i samverkan med arbetslivet.
 - b. Arbetsgivare måste bli bättre på att tillvarata studenternas kompetens och samverka med högskolan för att underlätta för studenter att genomföra uppsatser/examensarbete med en tydlig arbetslivsanknytning.

Relevanta aktörer: Stockholms Studenters Centralorganisation (SSCO), lärosätena, Stockholms Akademiska Forum (StAF), arbetsgivare.

5. Benchmarking och best practise – identifiera och lyft fram goda exempel

Vikten av att lyfta fram goda exempel och dra lärdom av det arbete som sker kan inte underskattas. Mycket görs redan idag och en större spridning av dessa erfarenheter är betydelsefull.

1. Identifiera goda exempel för samtliga ovan nämnda aktiviteter och lyft fram i det regionala arbetet.

Relevanta aktörer: Kommunerna, Kommunförbundet Stockholms län (KSL), lärosätena, Länsstyrelsen, Mälardalsrådet, näringslivet, SLL – Tillväxt, miljö och regionplanering och Stockholms Akademiska Forum (StAF).

3. Det studiesociala perspektivet – bostäder för studenter

Studenternas studiesociala miljö omfattar många faktorer men i arbetet med handlingsprogrammets handlingsområde *Studiesocialt perspektiv* identifierades boendet som den mest grundläggande frågan som borde prioriteras. I det inledande stadiet av arbetet gjordes valet att avgränsa frågan till att omfatta studentbostäder, med andra ord en bostad avsedd för en person inskriven vid studiemedelsberättigande eftergymnasial utbildning. Det bör dock framhållas att majoriteten av studenterna i Stockholms län finns på den ordinarie bostadsmarknaden, men att lösa problematiken kring bostadsbristen i Stockholm är en större uppgift och inte enbart kopplat till studenternas behov och önskemål.

3.1 Nuläge och framtida behov av bostäder i Stockholms län

Situationen för studenter är besvärlig på såväl den ordinarie bostadsmarknaden som på studentbostadsmarknaden i Stockholms län. Länet har under en stor del av 00-talet haft en stark befolkningsökning och ett bostadsbyggande som inte har motsvarat behovet.

Enligt RUF 2010 förväntas länets befolkning öka med upp till en halv miljon personer till 2030. Enligt Länsstyrelsens och dåvarande Regionplanekontorets antaganden behöver det byggas cirka 600 bostäder per 1 000 nya invånare. Det innebär att kommunerna i länet behöver planera för ett högt och jämnt tillskott av uppåt 13 000 bostäder per år. Det finns ett uppdämt behov från de år då nyproduktionen inte svarat mot befolkningsökningen, vilket gör det än mer angeläget att nå dessa volymer. De senaste årens befolkningsökning på 30 000 - 40 000 personer per år har varit exceptionellt hög i ett historiskt perspektiv. Om den ökningen skulle komma att fortsätta behövs det fler än 13 000 nya bostäder per år.

Behovet av studentbostäder påverkas av både demografiska förändringar i regionen, ökad tillströmning till högskolorna och ökad rekrytering av studenter både från övriga Sverige och andra länder. Studenter utan anknytning till Stockholms län har betydligt sämre förutsättningar än länets studenter att hitta en bostad. Att hitta en bostad är en grundläggande förutsättning för att många studenter ska överväga att studera i regionen.

Studentbostäderna är en viktig faktor när det gäller att attrahera studenter till regionen. Stockholms län har idag det lägsta antalet studentbostäder i relation till utbildningsplatser av landets större högskoleorter.¹⁶ Det är ett problem för länets framtida rekrytering av studenter och i förlängningen för tillväxten i regionen. Stockholmsregionen behöver hitta strukturer och lösningar som gör att regionen har såväl permanenta studentbostäder som kortsiktiga temporära lösningar som svarar mot de antagna studenternas behov.

¹⁶ Statistik från Studentbostadsföretagen 2011.

Tabell 1. Antal studentbostäder i förhållande till studentpopulationen

Högskoleort	Procent
Stockholm	16
Göteborg	20
Lund	25
Uppsala	43
Umeå	28
Linköping	22

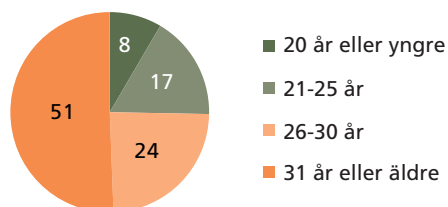
Källa: Studentbostadsföretagen 2011

3.2 Studenterna på hyres- och bostadsrättsmarknaden

Studenter och andra unga har svårt att etablera sig på bostadsmarknaden i länet. Närmare 40 procent av studenterna uppger att de har ett förstahandskontrakt på en studentbostad eller en vanlig hyresrätt.

16 procent av studenterna äger en bostadsrätt.¹⁷ Få yngre studenter äger sin bostad, men andelen ökar med åldern. Enligt statistik från Svensk Fastighetsförmedling har bristen på studentlägenheter och hyresrätter drivit upp priserna på små bostadsrätter i Stockholm, Lund och Göteborg med 40 procent de senaste fem åren. Prognoser gällande prisutvecklingen på bostadsrätter visar på stigande priser framöver.¹⁸ I Stockholm ligger snittpriset på ca 50 000 kr/km i jämförelse med ca 31-32 000 kr/km i Lund och Göteborg.¹⁹

Andel som äger sin bostadsrätt (procent)

Figur 1. Andel studenter som äger sin bostadsrätt

Källa: Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär, SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering 2011

Det är en lång kötid till hyresrätterna. Hos Stiftelsen Stockholms Studentbostäder (SSSB) krävdes hösten 2010 en kötid på 20 månader för ett korridorsrum och en kötid på mellan 3-7 år för de större och mer centralt belägna lägenheterna. Hos länets största bostadsförmedling, Stockholms stads bostadsförmedling, krävs en kötid på minst 8-9 år för en mindre hyresrätt på 1-2,5 r o k i centrala Stockholm och minst 4 år i närförort.

Ett rimligt antagande är att de flesta utomregionala studenter inte har stått i bostadskö innan de flyttade till länet. Det innebär att de hyresrätter, som kommer

¹⁷ Arbetsmaterial, *Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär*, SLL – Tillväxt, miljö och regionplanering 2011

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Metro 2011-03-08

ut på marknaden äriligen, i praktiken går till bostadssökande från Stockholms län. Studenter från övriga riket och utländska studenter blir därmed utestängda från den ordinarie bostadsmarknaden. De utländska studenter som ingår i utbytesprogram har som regel fått hjälp av sitt lärosäte med att hitta bostad. En del av lärosätena försöker på olika sätt hjälpa också andra utländska studenter men många är hänvisade till att bo inneboende eller hyra i andra hand. Cirka 16 procent av studenterna bor i andra hand.

3.3 Efterfrågan och utbudet på bostadsmarknaden 2010 – ett räkneexempel

I en nyligen genomförd studie om bostadssituationen för studenterna i Stockholms län gjordes en nulägesuppskattning av efterfrågan och utbud på bostadsmarknaden för studenter. Antalet folkbokförda nyregisterade studenter 2010 var cirka 22 000. Av dessa uppskattades att cirka 20 000 efterfråga en bostad²⁰ vilket motsvarar ett behov av 16 000 bostäder²¹. Antagandet gjordes att det äriligen frigörs cirka 14 000 bostäder som är lämpliga för studenter på bostadsmarknaden i Stockholms län. Av dessa är 7500 små hyresrätter (1-2 r o k) och bostadsrätter (1 r o k), 5000 studentbostäder och ytterligare 1300 bostäder tillhandahålls av länets lärosäten.

Om alla de 14000 bostäderna, som omsätts på hyresmarknaden, skulle varit tillgängliga för de studenter som 2010 antogs efterfråga en bostad, skulle det ändå saknas cirka 2000 bostäder för att svara mot efterfrågan.²² Det är dock helt orealistiskt att anta att samtliga hyresrätter och bostadsrätter som blev tillgängliga skulle tillfalla studenter. Behovet av bostäder - tillgängliga för studenter - var alltså i realiteten mycket större än de 2000 bostäderna som exemplet visar. Antalet unga vuxna 19-24 år, exklusive högskolenybjörjare i Stockholms län, som beräknades vara i behov av en bostad 2010, uppskattades till 71 000.²³ Behovet av små lägenheter är alltså mycket stort och konkurrensen om dem som blir tillgängliga på bostadsmarknaden är därför hård.

3.4 Hur många studentbostäder ska Stockholmsregionen ha?

Enligt studentbostadsföretagen är en studentbostad en bostadslägenhet för en person inskriven vid studiemedelsberättigande eftergymnasial utbildning. Studentbostaden ska upplåtas med hyresrätt och på villkor om begränsad besittningsrätt, vilken är kopplad till hyresgästens fortsatta studier.²⁴ Med boendetillfällen avses här det antal personer som kan bo i en studentbostad.

Majoriteten av studentbostäderna i Stockholms län är permanent upplåtna men med begränsad besittningsrätt. Dessutom finns ett mindre antal studentbostäder med hyreskontrakt som är tidsbegränsade och därför utgör ett tillfälligt tillskott till beståndet. Enligt Länsstyrelsens bostadsmarknadsenkät 2010 finns det 12 137 studentbostäder i Stockholms län. I dessa ingår de tillfälliga studentbostäderna.²⁵

²⁰ Arbetsmaterial, *Stockholmsstudenters bostadssituation och bostadskarriär*, SLL – Tillväxt, miljö och regionplanering 2011.

²¹ Vid denna beräkning används Boverkets norm för studenter på 800 lgh/1000 personer.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Förutom att studenten måste uppvisa bevis på att han/hon studerar vid ett lärosäte eller yrkeshögskola kan också andra regler gälla som t.ex. antal studerade poäng per termin/läsår, ålder m.m.

²⁵ T.ex. har Micasa ett antal fastigheter som under en tidsbegränsad period uthyrs som studentbostäder.

Om man beräknar antalet boendetillfällen i studentbostadsbeståndet så rymmer de 12 000 studentbostäderna cirka 15 000 boendetillfällen.²⁶

Med normen att 30 procent av studenterna ska ha tillgång till studentbostäder innebär 80 000 studenter i Stockholms län att 24 000 studenter ska ha tillgång till studentbostadsmarknaden. De 12 000 befintliga studentbostäderna kan rymma 15 000 studenter. 9000 studenter saknar boende på studentbostadsmarknaden. Det motsvarar ett bostadsunderskott på 7200 studentbostäder.

Den framtida efterfrågan på studentbostäder är nära kopplad till utvecklingen på bostadsmarknaden och efterfrågan på högre utbildning. Prognoser för den framtida efterfrågan på högre utbildning under perioden 2005-2030 visar på fortsatt ökat intresse.²⁷ Situationen på bostadsmarknaden kommer därför att vara fortsatt svår för studenter, som är en av flera grupper med begränsad betalningsförmåga. I aprilnumret av SJ:s kundtidning Kupé gjordes en jämförelse mellan nio universitetsstäder i Sverige. Bostadssituationen i Stockholms län sammanfattades som "skräckläge". Studenterna själva pekar på bostadsproblemet som en möjlig anledning att lämna Stockholms län, både under studietiden och efter.²⁸

3.5 Skillnaden mellan Stockholm och den internationella studentbostadsmarknaden

Studenter i USA, Storbritannien, Grekland och Kina möter inte samma bostadsproblem som studenter i Stockholmsregionen, oavsett om de vänder sig till studentbostadsmarknaden eller den ordinarie hyresmarknaden.²⁹ Till skillnad mot i Sverige ligger ett tydligt ansvar på staten eller lärosätena för tillhandahållandet av studentbostäder. I Grekland finns ett mindre antal studentbostäder tillgängliga för de mest resurssvaga studenterna. I Kina är det nästintill obligatoriskt att bo i en studentbostad. I USA och Storbritannien är både privata och offentliga aktörer aktiva på studentbostadsmarknaden. Högre utbildning är en bransch i stark tillväxt i de engelskspråkiga länderna och att erbjuda bostäder är en självklar del av marknadsföringen. Många av lärosätena i dessa länder har regler som särskilt garanterar boende för nybörjare och utländska studenter.

3.6 Hur bor studenterna i Norden och Europa?

Mindre än en tiondel av de nordiska studenterna bor hemma hos sina föräldrar. Det är vanligare att bo hemma hos sina föräldrar i Sverige än i övriga Norden. I Sverige bor ungefär 10 procent av studenterna kvar hos sina föräldrar. I Stockholms län är andelen högre, 17 procent angav 2010 att de bodde kvar hos sina föräldrar.³⁰ Däremot bor ungefär en fjärdedel av studenterna i Europa i en studentbostad och i till exempel Italien bor 73 procent av studenterna hemma hos sina föräldrar.³¹

²⁶ Då används Boverkets norm för studentbostäder på 800 lägenheter/1000 personer. Den ordinarie normen är 600 lägenheter/1000 personer.

²⁷ Rapport 9:2009, *Stockholmsregionen som kunskapsregion – Stockholmsregionens behov, studenternas efterfrågan och lärosätenas attraktivitet*, Regionplanekontoret.

²⁸ Arbetsmaterial, *Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär*, SLL – Tillväxt, miljö och regionplanering 2011.

²⁹ Master of Science Thesis number 372, Royal Institute of Technology Stockholm, Sweden. Study on Student Housing Development, An empirical work on the markets of the U.S.A., China, the U.K, Sweden and Greece, Anthony Tsirigotis, Yanqing Zhu. februari 2007

³⁰ Arbetsmaterial, *Stockholmsstudenternas boendesituation och bostadskarriär*, SLL – Tillväxt, miljö och regionplanering 2011

³¹ Ibid., s 73

Tabell 2, Andelen studenter boende i studentbostad

<i>Land</i>	<i>Andel</i>
Bulgarien	46 %
Slovakien	41 %
Rumänien	31 %
Finland	29 %
Turkiet	29 %
Sverige	26 %
Lettland	26 %
Estland	24 %
Portugal	5 %
Spanien	3 %
Schweiz	3 %
Italien	2 %

Källa: Eurostat, Social and Economic Conditions of Student Life in Europe, Eurostudent III

3.7 Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär

För att få en uppdaterad bild av hur studenterna i länet bor under sin studietid genomförde SLL – Tillväxt, miljö och regionplanering en undersökning hösten 2010. Målgruppen var studenter från både högskolan och yrkeshögskolan. Här sammanfattas undersökningen i korthet.³²

Så bor studenterna under studietiden

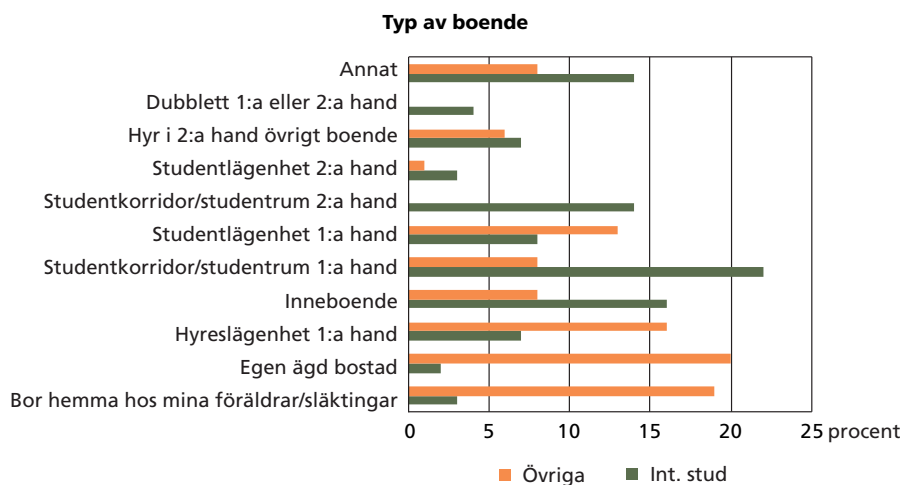
De yngsta studenterna bor kvar hemma. Med stigande ålder och antal studerade terminer ökar boendetryggheten för de flesta studenter. Äldre studenter har haft möjlighet att arbeta och skaffa bostad innan studierna påbörjades. Med stigande ålder ökar även tiden i bostadskön, kontaktytorna, nätverken och därigenom möjligheterna att blir erbjuden ett förstahandskontrakt på bostadsmarknaden.

I genomsnitt har studenterna flyttat 1,5 gånger under studietiden. Om de studenter, som fortfarande bor hemma undantas, ökar siffran till 1,8 gånger. Några studenter har emellertid flyttat hela 12 gånger. Studenter som bor inneboende eller i studentkorridor med ett andrahandskontrakt flyttar i genomsnitt flest antal gånger, cirka 2,5-2,8 gånger under sin studietid. De studenter som äger sin bostad har oftast flyttat i genomsnitt 1,2 gånger och de studenter som bor hemma endast 0,6 gånger. Vid en jämförelse mellan lärosäten så framgår till exempel att studenter från Karolinska Institutet flyttar oftare - 1,8 gånger - jämfört med studenter från Södertörns högskola, 1,2 gånger.

³² Arbetsmaterial, *Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär*, Regionplanekontoret, 2010.

Svenska och internationella studenter har olika boendepreferenser

Det är stora skillnader mellan hur svenska och internationella studenter bor. Medan svenska studenter framför allt bor i en bostad de äger, hemma hos föräldrar eller släktingar eller i en hyreslägenhet bor internationella studenter främst inneboende eller i en studentbostad. När studenterna tillfrågades om vilken typ av studentbostad som var mest attraktiv svarade två tredjedelar av de internationella studenterna att de föredrog delat boende framför en egen lägenhet. Av de svenska studenterna skulle däremot 86 procent välja en egen lägenhet och endast 14 procent ett delat boende. De internationella studenternas boende är mer temporärt än de svenska studenternas och kräver ett aktivt sökande efter någonstans att bo.

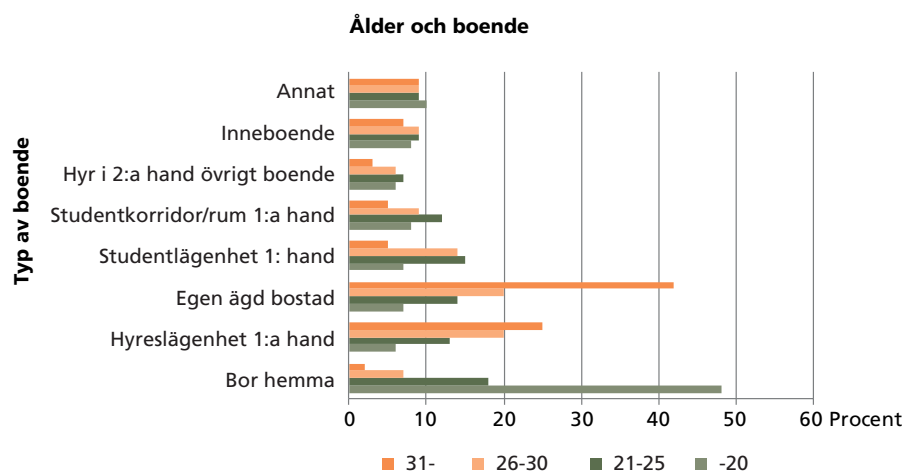

Figur 2 Typ av boende för svenska och internationella studenter

Källa: Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär, SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering 2011

Åldern har betydelse

Det är de yngsta studenterna som bor kvar hemma och med åldern ökar möjligheten att skaffa en egen bostad på såväl den ordinarie bostadsmarknaden som på studentbostadsmarknaden. Systemet med kötid har en stor betydelse för när studenterna kan få en hyresrätt.

Figur 3 Studenternas boende relaterat till åldersgrupp

Källa: Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär, SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering, 2011

Skillnader mellan kvinnor och män

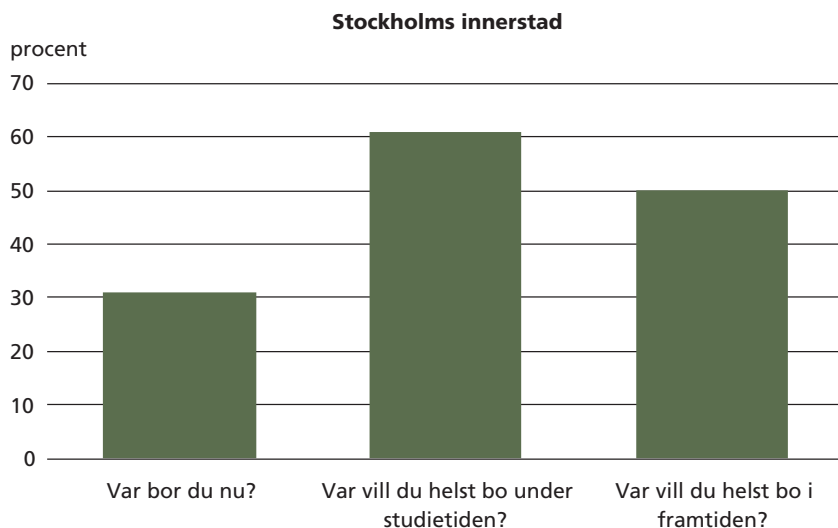
I den undersökning som SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering genomförde är 59 procent av de svarande kvinnor och 41 procent män. När det gäller de internationella studenterna är siffrorna omvända, 59 procent är män och 41 procent kvinnor. Kvinnor är oftare ensamstående, bor oftare ensamma och har i högre utsträckning ett förstahandskontrakt på studentbostadsmarknaden. De anser - i högre utsträckning än männen - att närheten till utbildningen är viktig. Männen har oftare ett förstahandskontrakt på den ordinarie bostadsmarknaden eller äger sin bostad. De har också större tolerans för en längre restid (mer än 30 minuter) till sitt lärosäte.

Viktiga lägesfaktorer vid val av bostad

Studenterna anser att de viktigaste lägesfaktorerna är kommunikationerna, närhet till utbildningen och till centrala Stockholm. Hälften av studenterna har upp till 30 minuters resväg till sina studier och det är vad 59 procent anser är rimlig tid att pendla. Studenterna på KTH värderar emellertid närheten till utbildningen lite högre än övriga studenter. De värdesätter även närheten till andra studenter eller studiekompisar högre.

Stockholms innerstad har en stark dragningskraft

Stockholms innerstad har en stark dragningskraft både under och efter studietiden. Därefter kommer de kommuner som har ett lärosäte som är studenternas förstahandsval. Andelen studenter som bor i Stockholm är cirka 50 procent, varav cirka 30 procent i innerstaden. I Solna och Huddinge bor cirka 14 procent. Resterande studenter är jämnt utspridda i länet med ett par procent i varje kommun.

Figur 5. Andelen studenter i Stockholms innerstad - boende idag och bostadspreferenser under och efter studietiden.

Källa: Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär, SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering, 2011

3.8 Hinder för ett ökat byggande av studentbostäder

Att möta de behov som finns på bostadsmarknaden i Stockholmsregionen är en stor utmaning. Behoven är stora och många grupper - av vilka studenterna är en - efterfrågar en bostad. Utmaningarna att producera studentbostäder är flera. De hinder som identifieras är åtskilliga och ansvaret delat.

Bristande ekonomiska incitament och höga produktionskostnader

Ett av de största hindren för att lösa studenternas bostadsproblem är att det saknas ekonomiska incitament för att bygga studentbostäder. Det är inte lönsamt och konkurrensen från andra bostadsprojekt är stor i Stockholms län. Det skapar en situation där det i slutändan, trots en del goda intentioner, inte blir fler bostäder. En komplex process, med många aktörer som sitter på olika delar av lösningarna till en ökad nyproduktion, försvårar situationen. Studentbostäder är inte - och kommer inte att vara - den mest lönsamma investeringen på bostadsmarknaden. Däremot kan studentbostäder i ett samhällsperspektiv vara en viktig pusselbit för att bidra till en attraktiv storstadsregion och därmed regionens tillväxt. En kraftsamling och ett gemensamt åtagande bland aktörerna måste till för att hitta kreativa och konstruktiva kortsiktiga såväl som långsiktiga lösningar och fördela ansvaret för att det byggs fler studentbostäder.

De bostadsrätter och hyresrätter på 1 r o k som färdigställdes i Stockholms län under 2009 varierar mellan 38-43 km. Studentbostäder är ofta små, cirka 25 km². De är dyrare att bygga än vanliga bostads- eller hyresrätter eftersom de i allmänhet har en hög så kallad installationstäthet. Varje bostad behöver hygienutrymme samt oftast kök, kokvrå eller pentry. Kostnaderna för att producera bostaden slås ut på en mindre area, vilket leder till ökade produktionskostnader jämfört med större bostäder. För att öka produktionen av små bostäder lämnades en statlig investeringsstimulans till byggande av mindre hyresrätter och studentbostäder under 2002-2007.

I Stockholmsregionen borde det vara möjligt att producera goda bostäder med hyror som efter erhållna investeringsstöd har en årshyra som i normalfallet inte överstiger 1 100 kr/m²/år. I vart fall bör de statliga stöden i första hand premiера sådana projekt.

Ur regeringens proposition 2002/03:98

Regeringens proposition förutsatte att en studentlägenhet på 25 m² skulle kosta cirka 2300 kr/mån. Länsstyrelsen i Stockholms län och Svenska Studentbostadsförbundet påpekade att det var omöjligt att bygga till så låga kostnader att sådana hyror var möjliga. I Boverkets rapport *Student söker bostad* görs en jämförelse av produktionskostnaden för 25 studentbostadsprojekt (under åren 2002-2007) med kostnader för produktionen av bostäder i det ordinarie beståndet.³³ Jämförelsen visar att produktionskostnaden för 14 av de 25 projekten ligger över produktionskostnaderna för motsvarande år och region jämfört med SCB:s statistik för nybyggnad av flerbostadshus. Dessutom översteg samtliga projekt det riktvärde för en rimlig hyreskostnad för en studentbostad (900-1100 kr/m²) som regeringen hade angivit.

Situationen idag har inte förändrats. Sedan 2002 har produktionskostnaderna ökat. Det avspeglas i hyror för mindre lägenheter som ökar i pris. Sedan 2006 tilläts avsteg från bruksvärdesprincipen genom så kallade presumtionshyror, vilket möjliggör högre hyror för nyproducerade lägenheter. År 2009 färdigställdes 6775 lägenheter i flerbostadshus i Stockholms län. Drygt 6 procent, 408 lägenheter, var 1 r o k eller 1 r o kv. Den genomsnittliga månadskostnaden för dessa lägenheter var drygt 6000 kr i månaden.³⁴

Antalet nyproducerade lägenheter som passar studenternas betalningsförmåga är få. Enligt en enkätundersökning till studenterna under hösten 2010 framgår att deras betalningsvilja och betalningsförmåga är ungefär desamma, cirka 3700 kr/mån.³⁵ Det understiger den faktiska hyran på en nyproducerad lägenhet, om studenten inte delar kostnaden för lägenheten med någon.

Med dagens byggregler och produktionskostnader är det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att bygga bostäder som den genomsnittlige studenten har råd att bo i. Kostnaden för mark är en del av produktionskostnaden som ökat kraftigt. De kommuner som äger mark kan - om viljan finns - erbjuda denna för att öka viljan att bygga studentbostäder bland aktörerna på bostadsmarknaden. Men studentbo-

³³ Uppdrag 2, *Student söker bostad*, Boverket (2010), s 99-104.

³⁴ SCB, *Statistiska meddelanden BO 30 SM 1001*.

³⁵ Arbetsmaterial, *Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär*, SLL – Tillväxt, miljö och regionplanering, 2011

städer är inte det enda som efterfrågas i kommunerna och konkurrensen om marken är stor.

Svårigheten att bygga studentbostäder med hållbara ekonomiska kalkyler skapar ett svårt läge. Studentbostäder har en låg eller obefintlig lönsamhet vilket gör att intresset hos marknadens aktörer är lågt eller saknas med bara ett fåtal aktörer som har möjlighet och intresse att investera. Dessa aktörer är i synnerhet studentbostadsbolagen, allmännyttan, vissa privata entreprenörer och eventuellt i framtiden också lärosätena. Åtgärder skulle kunna vidtas från statligt håll för att öka de ekonomiska incitamenten för studentbostäder, bland annat ränteavdrag för fastighetsägare, förändrad fastighetsskatt och olika typer av subventioner.

Ett delat ansvar

När ekonomiska incitament saknas måste ett gemensamt ansvar tas för att studentbostäder ska byggas. Kommuner, bostadsbolag, byggherrar, studentorganisationer och lärosäten har alla olika roller i den process som kan leda till fler studentbostäder.

Kommunen har som ansvarig för planprocessen en möjlighet att ta ett långsiktigt ansvar i frågan. Det kan ske genom att synliggöra studentbostäder i det strategiska planeringsarbetet, vilket ger signaler till marknaden om var dessa kan byggas samt förutsättningar till snabbare planprocesser. Andra sätt för kommunen att vara proaktiv är att ha en planberedskap för studentbostäder och ställa krav vid markanvisningar.

Byggherrar måste ta sitt ansvar för att effektivisera bostadsproduktionen och se över kostnaderna. Lärosäten och studentbostadsbolagen är andra aktörer som är viktiga för att fler studentbostäder byggs. Samverkan kan ske till exempel genom samfinansiering av studentbostadsprojekt.

Lagar och regler försvårar och fördyrar byggprojekt

De lagar och regler som gäller för studentbostäder som till exempel krav på tillgänglighet, gemensamhetsutrymmen, avskiljbarhet och normer kring parkeringstal leder till ökade kostnader. Det är svårt att bygga litet och billigt. Aktörerna lyfter fram kraven som kostnadsdrivande och därmed potentiella hinder för studentbostadsbyggande. Nya kreativa lösningar efterfrågas liksom flexibilitet kring tillämpning av reglerna, till exempel kring normen för parkeringstal.

Inlåsnings på studentbostadsmarknaden

Studentbostadsmarknaden påverkas negativt av bostadsbristen på den ordinarie bostadsmarknaden. Få små och billiga lägenheter samt långa kötider för ett kontrakt på den ordinarie bostadsmarknaden spjeller över på studentbostadsmarknaden och leder till minskad rörlighet. En förbättrad funktionalitet på studentbostadsmarknaden behövs i syfte att öka genomströmningen och bereda plats för nyanlända studenter.

Lärosätenas begränsade möjligheter att agera

Trots att regeringen 2010 gav lärosätena utökade möjligheter att hyra ut bostäder till studenter är deras handlingsfrihet begränsad. Tillståndet gäller mellan 2010-2015, vilket är en kort period sett ur ett bostadsförsörjningsperspektiv. Lärosätenas roll för bostadsförsörjningen kan bli tydligare.

3.9 Målbild och åtgärder

Här presenteras åtgärder som syftar till att öka antalet studentbostäder i regionen samt förbättra den interna funktionaliteten i studentbostadsbeståndet. Aktörer som är relevanta för ett genomförande av de föreslagna åtgärderna har identifierats. Fler aktörer kan dock vara berörda direkt eller indirekt i arbetet.

Målbild för handlingsområdet Studiesocialt perspektiv

Regionen tillhandahåller studentbostäder till 30 procent av studentpopulationen.

De viktigaste åtgärderna för länets aktörer är:

1. Att gemensamt ta ett ansvar för studentbostadsmarknaden och att skapa fler studentbostäder
2. Att förbättra funktionaliteten på studentbostadsmarknaden
3. Att lärosätens ansvar för studentbostadsfrågan förtydligas och tas tillvara på

Det behövs inte bara fler studentbostäder utan även en mer dynamisk bostadsmarknad. Lösningar behöver hittas med såväl permanenta som tillfälliga bostäder så att marknaden kan möta förändringar både demografiskt och vid en ökad respektive minskad efterfrågan på högre utbildning knutet till konjunkturen och arbetsmarknadssituationen.

1. Ett gemensamt ansvarstagande

Det finns ingen aktör i regionen som ensam äger ansvaret för att det finns tillräckligt med studentbostäder eller som kan avgöra vad som är tillräckligt för Stockholms län. Ansvaret och rollerna är fördelade mellan flera aktörer. Behovet av samsyn, samordning och gemensamt ansvarstagande utpekas av aktörerna själva som centralt för att man ska se helheten och långsiktigt hitta lösningar. Aktörerna anser att problemet idag delvis består i att olika aktörer väntar på att andra ska ta ansvar, vilket leder till att inget händer.

1. Tillsätt en regional strategisk grupp, Genomförandegruppen, för att förhandla fram en överenskommelse. Gruppens ansvar ska vara att identifiera problem, sätta gemensamma mål, göra prioriteringar och fördela ansvar för åtgärder som leder till ett ökat tillskott av studentbostäder. Gruppen ska både följa den nuvarande utvecklingen och arbeta långsiktigt.

Då det är mycket svårt att få det ekonomiskt lönsamt att bygga studentbostäder är det av yttersta vikt att samtliga inblandade aktörer gör vad de kan för ett ökat byggande. Det behövs ett tydligt gemensamt ledarskap och ansvar i frågan om studentbostäder där gemensamma mål och prioriteringar kan göras och ett samlat ansvar tas för att undanröja hinder för att öka antalet studentbostäder i regionen.

Relevanta aktörer: allmännyttiga bostadsbolag, byggbolag, kommunerna, Länsstyrelsen, lärosäten, studentorganisationer och studentbostadsbolag, SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering.

2. Förbättrad funktionalitet på studentbostadsmarknaden

Dagens studenter står lång tid i kö innan de erbjuds en studentbostad. Siffror från Stiftelsen Stockholms Studentbostäder (SSSB) visar att omflyttningsgraden på studenter som är äldre än 25 år sjunker, det vill säga de bor längre tid i studentbostadsbeståndet. Att öka genomströmningen och bereda plats för nyanlända studenter är därför prioriterat. I arbetet med att förbättra funktionaliteten på studentbostadsmarknaden kan även åtgärder som handlar om en prioritering av studentgrupper som har det särskilt svårt att hitta bostad diskuteras.

1. Se över och anpassa reglerna för studentbostäder så att rörlighet på studentbostadsmarknaden ökar och därmed tillgången på studentbostäder
2. Implementera de nya reglerna när de är framtagna

Relevanta aktörer: SSSB, SSCO och övriga aktörer som tillhandahåller studentbostäder

3. Lärosätenas utökade möjligheter att agera på bostadsmarknaden

Regeringen beviljade i juli 2010 Stockholms läns fyra största lärosäten tillstånd till att hyra ut bostäder till sina studenter. Tillståndet gäller till och med 2015. Det är viktigt att denna möjlighet används och lärosätena och aktörer på bostadsmarknaden definierar vad uthyrning av studentbostäder skulle kunna innebära. Före 2015 ska lärosätens möjlighet att agera på bostadsmarknaden ha säkrats, utretts och prövats för att regionen ska kunna agera samfällt för att säkra denna möjlighet även i framtiden.

1. Presentera förslag till genomförbara projekt med lärosäte som part (studentbostadsföretagen).
2. Ge lärosäten i Stockholms län laglig rätt att agera på bostadsmarknaden då prövotiden är slut.
3. Ge Akademiska hus möjlighet att hyra ut eller upplåta mark för produktion av studentbostäder.

Relevanta aktörer: SSSB, SSCO, Lärosäten, SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering.

4. Handlingsprogrammets tids- perspektiv och uppföljning

RUFS 2010 används ett medellångt perspektiv på 20 år, fram till 2030. Det medellånga tidsperspektivet ligger till grund för RUFS plankarta, planeringsmålen och åtaganden. I handlingsprogrammet har samma tidsperspektiv legat till grund för framtagandet av målbilderna. Åtgärderna i handlingsprogrammet kan dock initieras på kort sikt och bör i stor utsträckning kunna genomföras under de närmsta åren.

För att kunna följa upp att regionen utvecklas i den riktning vi önskar görs varje år en uppföljning av den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen, RUFS 2010. Då handlingsprogrammet syftar till att öka genomförandet av RUFS 2010, kommer inte en uppföljning göras specifikt av handlingsprogrammet utan det blir en del av uppföljningen av RUFS 2010. Uppföljningen av regionens utveckling görs med utgångspunkt i en rad statistiska indikatorer utifrån de planeringsmål som lagts fast i RUFS 2010. Under 2012 kommer strategierna *Öka uthållig kapacitet och kvalitet inom utbildningen, transportererna och bostadssektorn* samt *Frigör livschanser* att följas upp.

De planeringsmål som lagts i RUFS 2010 som relaterar till handlingsprogrammet är:

1. Utbildningssystemet är väldimensionerat, tillgängligt och av högsta kvalitet
Indikator: Övergång till högre utbildning
2. Stockholmsregionen är attraktiv för kvalificerad arbetskraft
Indikator: Nettoinflyttning av högutbildade

Förutom en uppföljning av planeringsmålen görs en kvalitativ uppföljning i form av en genomgång av vad olika aktörer i regionen gör för att genomföra planens strategier.

Källförteckning

Uppdrag 2, (2010) **Student söker bostad**, Boverket

Eurostat, **Social and Economic Conditions of Student Life in Europe, synopsis of indicators**, Final report. Eurostudent III 2005-2008. S 23-35

Högskoleverket (2011), PM, **Utvärdering av lärosätenas användning av Högskoleverkets underlag för utbildningsplanering**.

Joakim Falkäng, Johan Fridell, **Modell för behovsinventering**, Rapport 2.2008, Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning (NSHU)

Svenskt Näringsliv, **Högskolekvalitet 2011** Mikaela Almerud, Greta Hjortzberg och Patrick Krassén

Regionplanekontoret, **Stockholmsregionen som kunskapsregion – Stockholmsregionens behov, studenternas efterfrågan och lärosätenas attraktivitet**, Rapport 9:2009

Regionplanekontoret, **Män och kvinnor i arbete och högre utbildning**, Rapport 6:2010

SLL - Tillväxt, miljö och regionplanering (2011), **Stockholmsstudenternas bostadssituation och bostadskarriär**, Arbetsmaterial
Sverker Sörlin, Gunnar Törnkvist (2000) **Kunskap för välstånd, universiteten och omvandlingen av Sverige**, SNS förlag, Stockholm

Sveriges kommuner och landsting (2010), **Öppna jämförelser för gymnasieskolan**

Tsirigotis Anthony, Zhu Yanqing (2007), **Study on Student Housing Development, An empirical work on the markets of the U.S.A., China, the U.K, Sweden and Greece**, Master of Science Thesis number 372, Royal Institute of Technology Stockholm, Sweden

Press:
Metro 2011-03-08

Webbplatser:
www.svensktnaringsliv.se/multimedia/archive/00026/Hogskolekvalitet_2011_26436a.pdf

LS 1103-0514
ISSN 1654-885x
ISBN 978-91-85795-51-2